

Encyclopædica Britannica;

ELLER, ET ANTAL

FREMSTILLINGER

OM

de fkiønne og nyttige

V I D E N S K A B E R,

I HVILKE DISKURSER

diverse Phænomeners

BESKRIVELSER & FORKLARINGER gives

TILLIGE MED

adskillige befunderlige og færdeeles OBSERVATIONER, ^{o^a}
i Øst og Vest

ILLUSTREREDE MED XXV TIL DEELS COLOREREDE AFBILDNINGER.

Udgivne af en KREDS af DANNEQVINDER paa AMAGER.

I FORELØBIG EET VOLUMEN.

VOL. I.

HAFNIÆ.

Trykt for R. MÓSESDÓTTIR og J. LOUIS-JENSEN
Og folgt af FLORIAN GRAMMEL, i hans Tryk-Comptoir, Nialsgade.

MMVII

*Festskrift til
Britta Olrik Frederiksen
i anledning af hendes 60-årsdag
den 5. december 2007*

*ved
Florian Grammel, Jonna Louis-Jensen og Ragnheiður Mósedóttir*

Copyright © 2007 forfatterne

Første oplæg i fire eksemplarer 5. december 2007

Anden noget forbedrede elektroniske udgave 2007
http://nfi.ku.dk/publikationer/encyclopaedica_brittanica/

ISBN 978 87 992447 0 6

Sat med "Andron Corpus" af Florian Grammel

Første oplægs indbinding ved

Sille Bræmer Enke, Natasha Fazlić og Mette Jakobsen

KJORTEI UNDER RYTTER

ELLER

ALBUE PÅ SADELBUE

POVL SKÅRUP

I det lange afsnit om Karls krig med Agulandus i Karlamagnús saga, 4. del i Ungers udgave, er der to eksempler på at en mand, der sidder til hest, reagerer på en ubehagelig meddelelse ved at trykke sin sammenviklede kjortel ind under sig på sadlen.

I eks. 1 siger Salomon til Riker at han skal ride til Karl og sige at saracenerne nærmer sig, så der kommer kamp. Det vil han nødig: “Riker heyrandi þessor orð roðnar nökkut lítt meðr sjálfum sér ok þrýstir undir sik kyrtlinum, er lá í söðlinum, ok svarar: Vei verði mér hundrað sinnum, ef ek fer at tali þínu, Salome ...” (Kms, udg. Unger 169.36–38, i recension β; i α har det tilsvarende stået i lakunen Unger 286.16).

I eks. 2 har Girarð mistet 3000 af sine mænd; andre lever endnu: “Allir þeir er ríkastir vǫru sǫtu á hestum sínum klæddir brynjum ok [læstir hjálmum ok gyrðir sverðum, skildir um háls ok kyrtlana vafða undir sik í söðlunum, hallandi sik á ýmsar hliðar yfir söðulboga]. Þá grét herra Girarð fall sinna manna ok mælti: ...” (Kms 291.36–292.2; det der står i [] gengiver hs. a).

Hvilke tanker oversætteren gjorde sig ved det, er ikke godt at vide. Eller oversættelsens læsere gennem tiderne. Filologen ser på oversættersens forlæg. Det håndskrift af Chanson d'Aspremont som oversætteren brugte, er ganske vist tabt, men dets tekst har ligget nær ved den der er bevaret i det anglonormanniske håndskrift Lansdowne 782 på British Museum, dets sprog formentlig også. Det ord der er oversat med *kyrtill*, må være det der heri skrives *cute*.

I Lansdowne-håndskriftet står der i eks. 1: "Quant cil l'entent, n'out ke corucer; Son *cute* pue sur sun ascer premer" (laisse 229 efter Roepkes nummerering). Her er *n'out* fejl for *n'i out*, *pue* er skrivemåden enten for *puie*, synonymt med *apuie*, eller for *apuie*, og *ascer* er fejl for *arçun* 'sadelbue'. Altså: 'Da han (Richer) hører det, var der ikke andet i ham end vrede; han støtter sin *cute* på sin forreste sadelbue'.

Og i eks. 2: "Sun *cute* apuie devant soi sur l'arçun, Od sa main destre surpuie sun mentun. De corant lermes li moillent gernun, E de la barbe amdui li blanc forçun." (laisse 277): 'Han støtter sin *cute* på sadelbuen foran sig; med højre hånd støtter han sin hage; hans kindskæg og begge delene af hans hvide tveskæg vædes af rindende tårer.'

I samme håndskrift er der et tredje eksempel på det samme, eks. 3: "Quant il les veit, n'i out ke corucer; Sun *cute* apuie sur sun arçun premer; L'ewe del queor esteot amunt puier. Ki dunc l'oïst a Damnedeu tencer!" (laisse 279): 'Da han ser dem, var der ikke andet i ham end vrede; han støtter sin *cute* på sin forreste sadelbue; vandet fra hjertet må stige op [til øjnene]. Hvem der dengang havde hørt ham rette bebrejdelser mod Gud!'. Sætningen med *cute* er udeladt i oversættelsen, i hvert fald som denne er bevaret: "Sem konungr sá at þeir stóðu fyrir honum, þá varð honum svá mikill harmr ok angr, at tár hans vætti kampa hans." (Kms 294.4–6).

I oldfransk repræsenterede de to bogstaver *o* og *u* i tonisk stavelse tre fonemer, som vi kan skrive /ò/ (åbent [ɔ]), /ó/ (lukket [o], der kunne lukkes yderligere til [u]) og /y/, men på forskellig måde. Sagt forenklet: i kontinentalfransk repræsenterede *o* både /ò/ og /ó/, og *u* kun /y/; i anglonormannisk repræsenterede *o* kun /ò/, og *u* både /ó/ og /y/. I kontinentalfransk repræsenterede skrivemåden *cote* to forskellige ord, *còte* fem. 'kjortel' (< frankisk *kotta) og *cóte* mask. 'albue' (< lat. cubitum); de var homografe, men ikke homofone. I anglonormannisk repræsenterede skrivemåden *cote* kun *còte*, mens *cóte* blev skrevet *cute*; her var de to ord hverken homografe eller homofone.

I alle tre eksempler i Lansdowne-håndskriftet viser både possessivets genusform (mask. *son/sun*, ikke fem. *sa*) og bogstavet *u* i *cute* entydigt at ordet ikke er det der betyder 'kjortel', men det der betyder 'albue': 'han støtter albuen på sadelbuen foran sig'.

Denne gestus udtrykker en stærk affekt: vrede (eks. 1 og 3) eller sorg (eks. 2). I eks. 2 støtter manden ikke blot sin albue på sadelbuen, men også sin hage på sin højre hånd. Det er næppe tilfældigt at hånden kun nævnes i det eksempel hvor det er sorg der udtrykkes. Vendingen *sa main a son menton* (eller ... *a sa maissele*) 'med hånden ved hagen (eller kæben/kinden)', også brugt om mennesker der ikke er til hest, betegner iflg. Tobler-Lommatzsch 5.898 og 5.1451 en stereotyp gestus "des trübseligen Sinnens, der Trauer u. a.". Måske skal 'hage på hånd' i eks. 2 præcisere arten af den stærke affekt som udtrykkes af 'albue på sadelbue'. I så fald præciseres dette kropssproglige elements betydning af et andet kropssprogligt element i eks. 2, men af ordet *corucer* 'vrede' (substantiveret infinitiv) i eks. 1 og 3.

Oversætteren af Chanson d'Aspremont forvekslede to substantiver, der var homografe i kontinentalfransk, *còte* 'kjortel' og *cóte/cute* 'albue'. Det var ikke fordi han ikke kendte det sidste. Foruden i de

citerede eksempler står det i en sætning i *laisse* 327 om hvordan Rollant dræbte Agolandus' søn Jamund. Den oversætter han sådan: "En Rollant hafði svá ákafliga sótt hann, at hann hafði í sundr lostit hinn hæggra armlegg hans fyrir framan *ölbogann*." (Kms 314.15–17). Det var kun i forbindelsen med sadelbuen at han ikke forstod ordet.

Det gik galt for ham fordi han ikke kendte det kropssprog som det oldfranske forlæg forudsatte bekendt – og fordi han ikke var pedantisk nok til at følge ordets genus og grafi.